

ОЛЕКСАНДР КУЧЕРУК

ДМИТРО АНДРІЄВСЬКИЙ І ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ПЕРШОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ 1929 Р.

Добре відомо, що установчому Конгресу Українських Націоналістів, на якому формально було створено Організацію Українських Націоналістів, передували майже дворічний підготовчий період з двома Конференціями українських націоналістів. На той час процес структурування націоналістичного середовища уже пройшов через стадію об'єднання націоналістичних організацій і груп, з яких найголовніші — це Легія українських націоналістів (ЛУН), Група української національної молоді (ГУНМ), а також Українська Військова Організація (УВО), однак щодо подальшої роботи готових рішень і рецептів не було.

Однією з найпомітніших постатей у провідному активі українських націоналістів був Дмитро Андрієвський. Народився він 29.09.1893 р. в с. Бодаква (нині село Лохвицького р-ну Полтавської обл.). В 1919—1920 рр. працював у складі дипломатичної місії УНР у Швеції; у 1921 р. — консул УНР у Швейцарії. Від 1922 р. з невеликими перервами жив у Брюсселі (Бельгія). Очолював українські громадські організації у Бельгії. Співпрацював з журналами «Національна думка», «Розбудова нації» та ін. Багато писав на ідеологічні теми, розробляв теоретичні засади націоналізму. У листопаді 1927 р. був обраний до складу Проводу Українських Націоналістів (ПУНУ). Учасник Першого Конгресу Українських Націоналістів, політичний референт, референт зовнішньої політики ПУНУ. Після розколу ОУН (1940) залишився серед прибічників Андрія Мельника. Під час Другої світової війни його заарештували німці (1944); перебував у концтаборах. Після війни був редактором часопису «Тризуб» у Брюсселі. Від 1948 р. — член Української національної ради та її виконавчого органу. Писав на тему українського націоналізму. Помер 30.08.1976 р., в м. Донштадті, похований у Мюнхені на українській ділянці кладовища Вальдфрідгоф.

Близький соратник Д. Андрієвського Володимир Мартинець так характеризував його: «[...] високий, стрункий чоловік, шатен,

пристойне голе й худе лице, укладного поведіння, репрезентативного вигляду, цілою зовнішністю — джентльмен. Вдача скоріше — флегматика, говорить спокійно й поволі, важачи слова; не уносився ніколи. Людина очитана, критичний розум, здібний до аналізу, а ще більше до синтезу, запліднений творчими думками. Це людина, що в ній думка й чин є в гармонії і рівновазі»¹.

Розвиток націоналістичного руху йшов у кількох паралельних напрямках: тривав пошук організаційних форм, вироблялася ідеологія, відбувався розгляд можливих варіантів майбутньої націоналістичної організації.

1927 р. прийшло до створення Союзу організацій українських націоналістів (СОУН), чью основу склали ЛУН і ГУНМ та до якого мали б приєднатись інші націоналістичні організації. 12 липня у Празі відбулись установчі збори, що ухвалили статут СОУН. Головну раду Союзу очолив Михайло Сціборський. Статут визначав, що головною метою СОУН є «боротьба за як найскорше відновлення самостійної національної соборної української Держави, яка забезпечувала б добробут усіх верств українського Народу та її охорона»².

Головним завданням на найближчий час було визначено підготовку і проведення наради в форматі конференції чи конгресу, на якій мали би затвердити ідеологічні основи і напрями націоналістичного руху з метою створити єдину загальноукраїнську націоналістичну організацію. За словами Євгена Коновальця, «завдання згаданого Союзу огра[ни]чуться покищо до підготовки ширшого з'їзду. Інакше кажучи, згаданий Союз буде на ділі Комітетом по підготовці з'їзду, перед яким складе він свої повноваження, так що доперва на самому з'їзді будуть остаточно усталені так ідеологія як і організаційні форми [...] Друге завдання, яке мусить виконати Союз, це усталення тем рефератів і підшукування відповідних референтів»³.

Д. Андрієвський розробив теоретичні засади і накреслив практичні форми майбутньої організації націоналістів. На його думку, «вона має бути такою, щоби відкрила нам шлях до політичної акції,

¹ Мартинець В. Українське підпілля: Від У.В.О. до О.У.Н. Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. — Б. м., 1949. — С. 210—211.

² Статут Союзу Організацій Українських Націоналістів // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 26. — Арк. 1.

³ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 16 червня 1927 р. // Архів ОУН.

щоби поставила нас окремо від тих численних марудних своєю догматикою і інертніст[ю] груп, що борсаються нині на нашій політичній арені, щоби мала характер і тенденції всенаціональні, щоби була суцільною, міцно збитою і в той же час еластичною. Гадаю, що ні «Партія» ні «Союз» ні «Товариство» до того не надається. Пропоную ЛІГУ! В ній є і широта (всеукраїнська) і ударність (оборони, натиску, розбудови) і однолітність (оден провід) і вказівка на спеціальні (а не для повторення політичного трафарету) зумовлені обставинами завдання»⁴.

Підготовка до Першої конференції українських націоналістів проходила за найактивнішої участі Д. Андрієвського. Коли стало зрозуміло, що справа майже завмерла, він проявив важливу ініціативу. «Мені пишуть, що вона (справа підготовки конгресу. — О. К.) застряла у надрах Союзу і є на мертвій точці. Мені просто пропонують перебрати ініціативу. Тому я зложив проект після якого мав би заложитись Ініціативний комітет (чи Організаційна комісія) по скликанню Конференції цієї осені»⁵. Він запропонував такий склад організаційного комітету: Д. Андрієвський, Є. Коновалець (представник ГУНМ) і Петро Кожевників (ЛУН), — додаючи, що «в сучасних обставинах треба бути сміливим повитухом і не дати дитині задушитися в надрах формальностей і гурткової тяганини»⁶. Є. Коновалець згодився з пропозицією Д. Андрієвського прискорити підготовчу роботу і створити новий оргкомітет та не заперечував, щоб «ініціатива конгресу, як теж його підготовка вийшли від приватних людей, в даному випадкові, як це Ви пропонуєте, від Вас, мене і Кожевникова»⁷.

Документ під назвою «Проект організації Конференції для розроблення націоналістичної ідеології і усталення відповідних організаційних форм» від 28 червня 1927 р., який підготував Д. Андрієвський, де-факто затвердив склад ініціативного комітету і визначив Берлін місцем його перебування. Головою комітету було обрано Д. Андрієвського; Є. Коновалець формально представляв у комітеті ГУНМ, а УВО, яку він очолював, узагалі не була представлена в комітеті. У документі пояснюється, що комітет створено на допомогу

⁴ Лист Д. Андрієвського до Є. Коновальця від 19 червня 1927 р. // Там само.

⁵ Лист Д. Андрієвського до О. Бабія від 3 липня 1927 р. // Там само.

⁶ Там само.

⁷ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 18 липня 1927 р. // Архів ОУН.

СОУН, який не міг самотужки організувати загальноукраїнський націоналістичний з'їзд (конгрес). «Проект» визначав головні завдання: «Комітет укладає програм Конференції, виробляє регулямін її, поєднує референтів, означає місто, дату і відкриває засідання Конференції»⁸. Провести конференцію було заплановано на кінець вересня або на початок жовтня 1927 р. у Відні.

У липні 1927 р. Д. Андрієвський підготував перелік тем доповідей і доповідачів на майбутній конференції та переслав його Є. Коновальцю, котрий схвалив пропозиції. Постало питання критеріїв добору делегатів. Є. Коновалець писав Д. Андрієвському: «[...] треба би нам порозумітися, кого саме будемо притягати до участі в конгресі, а іменню, чи будемо запрошувати на нього індивідуально поодиноких людей чи може представників певних організацій»⁹. Д. Андрієвський як голова підготовчого комітету підкреслив: «[...] треба змагати, щоби то був справжній Конгрес Українських Націоналістів»¹⁰. Водночас він вважав, що участь у конгресі мають узяти не лише емігранти, а обов'язково й делегати крайових організацій з Галичини, Волині, Прикарпаття, Буковини та Наддніпрянщини, хотів він також бачити представників зі США й Канади. Є. Коновалець особливо наголошував на широкому представництві українських земель, щоб конгрес набув загальноукраїнського, а не емігрантського характеру. Труднощі з делегатами від галицьких націоналістів, на думку Д. Андрієвського, не мали б перешкодити проведенню конгресу; він наполягав на тому, що «навіть коли б з краю ніхто б не приїхав, нам не можна кидати справу. Навпаки, приступити негайно до практичних заходів до організації як Конференції»¹¹. Тут

Печатка Проводу Українських Націоналістів. 1929 р.

⁸ Проект організації Конференції для розроблення націоналістичної ідеології і усталення відповідних організаційних форм // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 25. — Арк. 1.

⁹ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 10 липня 1927 р. // Архів ОУН.

¹⁰ Лист Д. Андрієвського до Є. Коновальця від 14 липня 1927 р. // Там само.

¹¹ Лист Д. Андрієвського до В. Мартинця від 24 липня 1927 р. // Там само.

треба зауважити, що перше зібрання представників українських націоналістів довгий час не мало усталеного означення. Спочатку йшлося про конгрес чи з'їзд, згодом стало зрозуміло, що захід матиме вужчий формат, тому заговорили про конференцію, інколи її називали ще «передконференцією». А отже, те, що мовиться про той самий захід, зрозуміло лише з контексту.

З огляду на необхідність і бажання успішно провести великий конгрес, активісти взялися до підготовки конференції: «[...] дуже і дуже важно вибрати осіб і організації, які би згори годились на основні точки ідеології і на засади організації. Конференція мала би знайти остаточні форми і зафіксувати факт нової організації на яку певний загальний годиться вже зараз»¹².

Тим часом було досягнуто порозуміння щодо організаторів конференції, ними стали ЛУН (Подєбради), ГУНМ (Прага), Союз українських старшин (Берлін), Українська стрілецька громада (СПА), Українське студентське товариство (Прага), а також окремі провідні діячі націоналістичного руху, серед них Є. Коновалець та Д. Андрієвський. Конгрес (конференція), на думку Є. Коновальця, «не повинен бути надто великий, а тільки зложений з осіб, які мали би охоту і бажання взятися за працю»¹³. Провести захід у Чехословаччині легально було не можна, оскільки влада не дала б на це дозволу, тому було вирішено діяти нелегально, не розголошуючи прізвищ учасників. Стала відомою реакція Дмитра Донцова на підготовку конференції українських націоналістів: з листа В. Мартинця довідуємося, що він назвав її «еміграційною шопкою»¹⁴.

За недовгий час листовного спілкування Д. Андрієвського і Є. Коновальця між ними встановилися досить теплі, дружні взаємини, що ґрунтувалися на суголосному розумінні основних завдань націоналістичного руху. Так, Є. Коновалець писав: «Скажу Вам шире, що просто дивує мене, як може між нами, які саме так ще не давно тільки пізнали, бути стільки майже тотожних думок і поглядів»¹⁵.

Перша конференція українських націоналістів відбулася 3—7 листопада 1927 р. в Берліні. В. Мартинець інформував Д. Андрієвського, що «з Праги прийдуть 3, з краю 3, з Берліна візьмуть

¹² Лист Д. Андрієвського до Є. Коновальця від 19 липня 1927 р. // Архів ОУН.

¹³ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 31 липня 1927 р. // Там само.

¹⁴ Лист В. Мартинця до Д. Андрієвського від 17 жовтня 1927 р. // Там само.

¹⁵ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 19 вересня 1927 р. // Там само.

участь 4, з Бельгії 1, ще не вияснена участь (прізвище відчитати не вдалося. — О. К.). З ним буде всіх 12»¹⁶. За спогадами В. Мартинця у конференції взяли участь Є. Коновалець, Д. Андрієвський, Омелян Сенник, С. Чучман, Юліян Вассиан, Степан Нижанківський, М. Сціборський, Богдан Кравців, Л. Макарушка, П. Сайкевич, П. Кожевників, В. Мартинець, які представляли окремі націоналістичні організації та групи. На засіданнях конференції було зачитано низку доповідей, які учасники досить активно обговорювали. Зокрема, дебатовалися питання: чи майбутня організація повинна бути елітарною, чи масовою; що робити з УВО — чи має вона залишатися самостійною структурою, чи повинна ввійти до єдиної націоналістичної організації. Конференція визнала ПУН, ухвалила провести Конгрес Українських Націоналістів весною 1928 р., а також розпочати видання часопису «Розбудова нації». До речі, назву часопису запозичено з назви однієї зі статей Д. Андрієвського. Першим головним редактором став В. Мартинець. Він підготував перше число, але після цього потрапив до польської в'язниці, тож наступні два числа редагував П. Кожевників. Перше число журналу вийшло в січні 1928 р., воно містило, крім іншого, програмну статтю Д. Андрієвського «Наша позиція», що починалася такими словами: «Те, що мусіло статися, сталося. Утворилось нове політичне угруповання: українських націоналістів», яке «має силу й можливість виминути чужі концепції й зовні накинені форми, сама в собі і в лоні своєї нації»¹⁷.

Відомості про конференцію та її рішення було оприлюднено окремим документом під назвою «До Українського Громадянства» за підписами голови президії Д. Андрієвського та секретаря В. Мартинця. Тут, зокрема, сказано: «Після основного розгляду сучасного українського націоналістичного руху Конференція визнала доцільність і konieczність зцентралізовання дальшої праці націоналістів і рішила створити єдину всеукраїнську організацію націоналістів. До часу завершення творення такої організації Конференція, рахуючись з потребою часу, що вимагає опановання стихійного руху, керівництва та координації ріжних організованих його виявів, покликала до життя і чину “ПРОВІД УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ”. [...]

¹⁶ Лист В. Мартинця до Д. Андрієвського від 15 жовтня 1927 р. // Архів ОУН.

¹⁷ Андрієвський Д. Наша позиція // Розбудова нації. — 1928. — Ч. 1. — С. 8.

Завершенням діяльності теперішнього ПРОВОДУ має бути КОНГРЕС УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, який остаточно усталить ідеологічні позиції українського націоналізму, ствердить факт повстання єдиної всеукраїнської організації та прийме конструкцію та сталий ПРОВІД її. Сим шляхом організований, беззастережливий, послідовний український націоналізм буде йти до перебрання в свої руки керми українського національно-політичного життя і змагатиме до провідної ролі в борні за Українську Державність.

До ПРОВОДУ, оснований на монархичній засаді і зложеного з Голови і чотирох членів-референтів увійшли: інж[енер] Дмитро Андрієвський, полк[овник] Євген Коновалець, Володимир Мартинець, Михайло Сціборський та відпоручник краю*»¹⁸.

Характерно те, що в документі не вказано, кого було обрано головою ПУНУ, а першим у списку стоїть Д. Андрієвський. Так само не названо голови ПУНУ в інформаційному «Звідомлені ч. 1» (без дати), що його видали по конференції секретаріат та відділ преси і пропаганди за підписом В. Мартинця, а в списку членів ПУНУ першим також є Д. Андрієвський.

Учасник конференції В. Мартинець пізніше писав: «Перший ПУН, що мав проіснувати до Конгресу Українських Націоналістів, складався з людей, що вибились в передові лави націоналістичного руху. Їх ніхто не обирав до ПУН, вони самі поставили себе на ті провідні місця, що їх самі створили»¹⁹.

Питання, хто має очолити ПУН, обговорювали ще перед конференцією. Оскільки Д. Андрієвський був головою організаційного комітету, а також головою президії конференції, то, за усталеним правилом, саме він мав би очолити Провід. Але в середовищі націоналістів, цілком природно, існувала думка, що Провід має очолити Є. Коновалець. На черговій нараді провідну роль було вирішено надати Є. Коновальцю. Хоча ще на конференції він вагався, вважаючи, що недоцільно одній особі керувати УВО і організацією націоналістів, та все ж таки дав згоду. Тим часом В. Мартинець став секретарем і референтом преси й пропаганди, Д. Андрієвський — ідеологічним референтом, М. Сціборський — політичним референтом.

* «Відпоручника краю» до складу ПУНУ на цій конференції не обрали, це питання відклали на майбутнє.

¹⁸ До Українського Громадянства // Архів ОУН — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 5.

¹⁹ Мартинець В. Українське підпілля: Від У.В.О. до О.У.Н. — С. 213.

Рішення обрати Є. Коновальця головою ПУНУ для Д. Андрієвського не було надто приємним, адже на підготовчому етапі ні в кого не викликала заперечень кандидатура самого Д. Андрієвського на цю посаду. Його незадоволення відчувається в листі до Є. Коновальця: «Сам вибір Вас на провідника єсть до певної міри тріумфом голошених мною засад і може найкращим рішенням проблему що став був перед нами. Отже можете бути певні, що в моїй особі знайдете співробітника лояльного і дисциплінованого.

Інша річ що під час нарад я не раз був заскочений і вражений тою грою, яка велася, тими ваганнями і застереженнями, які давали себе відчути. Бо ж щирість і одвертість мені видавались кінечними і оправданими в нашій гурті і при нашій справі. Та видно я був людиною надто новою і свіжою, аби відразу понятися в ваших обставинах.

З другого боку з певних даних можна було виснувати, що моя причетність до справи (спеціально ідеологічної) не вважається річевою. Для того, хоч як близький їй душею, я повагався вступати до Проводу, аби не вязати його своєю особою. Але як би не було нині я радо стаю на вказане мені місце, сподіваючись, що то вийде на користь справі. Отже можете сміло числити на моє співробітництво.

На сім кінчу мої “пояснення”, аби не здатися Вам надто “капризним”. Прошу вірити, що зі мною можна ба навіть треба бути одвертим та щирим, так як є зараз я з Вами. Не набиваюся в конфіденти і не є надміру цікавий, але безпідставна застережливість мене знеохочує. Коли хочете щось довідатися прошу звертатись впроть до мене і я не ухилюсь від відповіді»²⁰.

У відповідь Є. Коновалець 21 листопада 1927 р. написав довгого листа, котрий відкриває деякі цікаві деталі. «Ваш лист саме був для мене одним із дальших доказів цього, що думка, яку виробив я собі про Вас, як приватну людину і як громадського діяча показала вповні правильною. Поскільки о мене ходить то можете бути пане інжинір певний цього, що в мені знайдете певного і отвертого співробітника. Ви може не мали ще змоги мене як слід пізнати, в нашій одначе дальшій співпраці переконаєтеся, що я все був і буду ворогом всякого фалшу, перехитрювання і недовіря. [...]

²⁰ Лист Д. Андрієвського до Є. Коновальця від 15 листопада 1927 р. // Архів ОУН.

Аби нічого не залишити недоговореним, вважаю кінцевим подати до Вашого відома, що так через весь час нашої підготовчої праці, як теж на самій конференції заступав я думку, що Ви повинні обняти провід організації націоналістів. Коли однаке ця думка перепала і я в останньому моменті помимо застережень (на мою думку дуже важливих) примушений був зайняти то місце, яке предбачав я саме для Вас, то на зміну цього мого рішення склалася слідуєчі причини: 1) Ваша ще непідготованість (розуміється не з Вашої вини) для цієї ролі через замалу ще Вашу поінформованість про всі біжучі і актуальні питання, яких знайомство провідникові необхідне. 2) Ваше місце осідку, яке мимо найліпшого з Вашого боку бажання не дало би Вам змоги стати на ділі а не формально тим центром, біля якого скупчувалася би ціла праця підготовки конгресу. 3) Ваш за малий ще звязок з краєвими західно-українськими націоналістичними організаціями, без яких на нашу й Вашу теж мабуть думку намічену нами діяльність біля створення єдиної нац[іоналістичної] орг[анізації] не могла би увінчатися бажаним успіхом.

Переняття однак мною тимчасового проводу не означає ще, що я його і після конгресу задержу надалі. Я дальше обстоюю, що Ви пане інженір повинні бути тим, який з конгресу укр[аїнських] націоналістів повинен вийти провідником націоналістів. Час знов до конгресу повинні Ви при нашій розуміється допомозі вжити на це, щоби до майбутньої Вашої ролі, як слід підготувитися і то так через точне зорієнтовання себе ві всіх нюансах націоналістичного руху в краю і за кордоном, як теж через Вашу працю біля націоналістичної ідеології зробити себе більше серед всіх цих, які творитимуть ядро єдиної націоналістичної організації»²¹.

У розвиток ухвал Першої конференції українських націоналістів ідеологічний референт ПУНу Д. Андрієвський у січні 1928 р. підготував тези про ідеологічні засади українського націоналізму та організаційні завдання Проводу, які після обговорення та редагування були розіслані провідним націоналістичним діячам. Зокрема там сказано: «Природне і передвічне привязання людини до свого краю (патріотизм) в нашу добу набирає форми національного почуття. Зсилене і чинне (оборонче чи зачіпне) воно родить націоналізм [...]. Змагання до гегемонії на Сході Європи, розріст Нації, поширення її впливів на вні

²¹ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 21 листопада 1927 р. // Архів ОУН.

будуть дальшим вислідом пробудження Нації до життя [...]. Чорне море, як база, Європа, як запілля — ось підстави нашої політики і економіки [...]. Воля і благо нації увидатнюється в життєвих проявах. Їх годна висловити і здійснити окрема група, або навіть одна особа. Існуючі українські партії і ідеологічні угруповання не надаються для сего, позаяк, затроєні доктринерством, далекі життєвого процесу, вони не годні опанувати творчого інстинкту нації»²². Тези визначали, що ПУН узяв на себе всю відповідальність щодо підготовки «Конгресу націоналістів», який «веде роботу по виробленню і підготовці відповідних кадрів такої організації» і «має зробити перегляд сих кадрів, усталити ідеологічну базу організації та її структуру»²³.

Запитуючи думку М. Сціборського стосовно своїх тез, Д. Андрієвський пояснює: «[...] щоби зрушити справу з мертвої точки я піднявся сам сего труду і накреслив основні лінії. Тим я не шукав розв'язки всіх політичних і соціальних проблем, що перед нами ставить життя, лише хотів зазначити напрямом, в яким його належить шукати»²⁴. Відповідь М. Сціборського не забарилася, він пише, що «з загальними напрямками вашого нарису я солідаризуюся», хоча й має низку зауважень щодо «практичної політики»²⁵.

Неусталеність багатьох важливих питань вимагала обговорення і вирішення, тому на початку березня 1928 р. визнано за необхідне скликати Другу конференцію українських націоналістів. Д. Андрієвський отримав від Голови ПУНу доручення запропонувати, «які справи повинні прийти на порядок нарад нашої конференції й яку справу Ви хотіли б на конференції реферувати. З огляду на обмежений час конференції мусимо її так зорганізувати, щоби не тратити багато часу на непотрібні балачки»²⁶.

Голова ПУНу звернувся з проханням до всіх зацікавлених осіб продовжити роботу з підготовки конгресу. Від Проводу, за підписом П. Кожевникова, 30 особам, серед них і Д. Андрієвському, було надіслано лист-обіжник. У документі головну увагу звернуто на ідеологію, за яку в Проводі відповідав Д. Андрієвський:

²² Тези про ідеологічні засади українського націоналізму та організаційні завдання Проводу українських націоналістів // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 43. — Арк. 85–86.

²³ Там само. — Арк. 86; Там само. — Арк. 1.

²⁴ Лист Д. Андрієвського до М. Сціборського від 9 червня 1928 р. // Архів ОУН.

²⁵ Лист М. Сціборського до Д. Андрієвського від 16 червня 1928 р. // Там само.

²⁶ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 8 березня 1928 р. // Там само.

«[...] просимо застановитися над слідуючими справами:

I. Схема ідеологічної платформи українських націоналістів.

1. Які питання крім поданих нижче мусять бути узглядені?
2. В якому порядку мають слідувати окремі розділи й точки?

II. Ідеологічна платформа українського націоналізму.

1. Загальне:

- а) що таке життя?
- б) що таке нація?
- в) що таке націоналізм?
- г) націонал-демократизм?
- ґ) націонал-соціалізм?
- д) націонал-комунізм?
- е) націоналізм-анархізм?
- є) що таке українська нація?
- ж) українська національна ідея?»²⁷.

Далі йдуть розділи «Україна й чужина (зовнішня політика українського націоналізму)», «Українські землі», «Внутрішня політика укр[аїнського] націоналізму», «Націоналізм та інші укр[аїнські] ідеологічні угруповання».

Слідом за попереднім листом Д. Андрієвському прийшов наступний: «[...] подаємо Вам ті питання, які ми опустили в розділі “Ідеологічна платформа українського націоналізму”:

підрозділ 3) — і) національні меншости на Україні:

- а) російська меншість?
- б) жидівська меншість?
- в) польська меншість?
- г) інші меншости?

підрозділ 4) — між в) і г): жіноцтво?

Крім того просимо застановитися над слідуючими справами:

III. Організація українських націоналістів:

- 1) Кілька різних чи єдина організація?
- 2) На яких засадах має бути побудована організація (демократична, військова, комбінована і т[ак] д[алі])?
- 3) Місце осідку центрального проводу?

IV. Конгрес укр[аїнських] націоналістів:

1) Час і місце конгресу?

2) Хто має прийняти участь в конгресі?

- а) які організації?
- б) які приватні особи (подати прізвища)?

3) Завдання конгресу:

- а) які реферати мають бути предложені (по змозі подати теми)?
- б) які референти мають бути запрошені (подати прізвища)?
- в) які комісії мають бути утворені?

4) На які засоби має відбутися конгрес?»²⁸.

Д. Андрієвський, міркуючи про конференцію, писав, що вона «муситиме не лише допомогти нам, чинним учасникам нашого руху, розглянутись в обставинах та намітити дальші заходи та способи праці, але також кинути сніп світла в уми загалу, виясувати перед ним ті шляхи якими ми прямуємо і ті ідеї, які нас ведуть. Себто вона мусить бути уладжена і розрахована не лише для “внутрішнього вжитку” але також для зовнішнього [...] Коли ж зайде мова за підготовку Конгресу варто застановитись над вибором тем проєктованих докладів і відразу усталити список референтів. Гадаю, що численість учасників тому не стане на перешкоді а скорше улегчить вибір, а зрештою Вам видніше. Тільки ж я б стояв за тим, аби в Празі ж покладено всі підстави майбутнього конгресу а власне: усталені теми та учасники, призначено місто і дату як рівно посунено справу грошову»²⁹.

Є. Коновалець поділився своїми думками та поінформував Д. Андрієвського про підготовку конференції: «Заповідається вона гарно. Число учасників обраховуємо на 18, а саме з Легії — 4-ох, з Н[аціональної] М[олоді] — 2-ох, з краю — 4-ох, дальше давні учасники I конференції, себто: Васс[и]ян, Ніжан[ківський], Ви, Кожевн[и]ків і Я. Не є виключеним, що буде теж присутній тов[ариш] Мартинець [...]. По моїм обрахункам конференція потриває 3 дні»³⁰. У цьому листі вперше фіксується проблема «еміграція — українські землі», чи в тодішній термінології «еміграція—край»: «Все ж таки найбільш важною на мою думку справою було би обговорення і вирішення взаємовідносин між краєм і закордоном»³¹.

²⁸ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 24 лютого 1928 р. // Архів ОУН.

²⁹ Лист Д. Андрієвського до Є. Коновальця від 25 березня 1928 р. // Там само.

³⁰ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 3 квітня 1928 р. // Там само.

³¹ Там само.

²⁷ Кожевників П. Лист до українських націоналістів про підготовку Конгресу українських націоналістів. // Архів ОУН.

Інтенсивна підготовча робота дала змогу зібратися в Берліні 7 квітня 1928 р. і протягом двох днів провести Другу конференцію. До порядку денного було внесено звіт Голови та членів Проводу, доповідь Є. Коновальця «щодо організаційної праці перед конгресом» та Д. Андрієвського «щодо ідеологічно-статутарної праці», В. Мартинця «у справі пресової акції Проводу щодо підготовки конгресу», В. Мартинця «в[иконуючого] о[бов'язки] секретаря Проводу щодо підготовки конгресу»³².

По завершенні конференції було подано матеріал у 5-му числі «Розбудови нації». Там говорилося, що Друга конференція ухвалила дві важливі постанови: «Перше — це перебрання Проводом заступництва організованого націоналізму назовні. Друге це відмежування Проводу, а разом із тим усіх націоналістичних організацій, що вступили з ним у зв'язок, від усіх існуючих партій, політичних груп і центрів»³³. Конференція призначила дату проведення Конгресу Українських Націоналістів — 1 вересня 1928 р.

В наступному, 6-му числі часопису, з огляду на важливість теми, вміщено текст виступу Д. Андрієвського (інших виступів з конференції не публікували) під назвою «До ідеологічно-статутарної підготовки організації українських націоналістів». Автор зазначав, що націоналістична ідеологія вже існує, треба лише її «розгорнути в певну систему, нею покрити всі ділянки нашого національного життя, у ній знайти загальну розв'язку головних проблем нашої дійсності. Ми відчуваємо, що ця справа наспіла [...]»³⁴.

Д. Андрієвський з усім запалом узявся до роботи, вже 28 квітня він написав до Є. Коновальця: «Отже я важуся розпочати справу Конгресу. Ми змовились з п[анами] Вассияном і Мартинцем, що втрех ми опрацюєм на підставі вироблених мною тез (не є виключена і інша схема, яку збирається предложити п[ан] Вассиян) схему або проект нашого програму чи платформи [...] Нині я так формулюю теми рефератів і такі передбачаю референти: 1. Націоналізм а існуючі українські ідеології — Вассиян, 2. Політика а справа культури

³² Порядок денний наради членів Проводу Українських Націоналістів і представників організацій українських націоналістів // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 9.

³³ По другій конференції // Розбудова нації. — 1928. — Ч. 5. — С. 174.

³⁴ До ідеологічно-статутарної підготовки організації українських націоналістів. (Реферат члена Проводу Д. Андрієвського на Конференції 7 — 8 квітня) // Розбудова нації. — 1928. — Ч. 6. — С. 217.

та релігії — Боднарівич, 3. Україна в світовій політиці — Андрієвський, 4. Націоналізм а сучасна політика (внутр[ішня] і зовніш[ня]) — Коновалець, 5. Перспективи політустрою на Україні — Масюкевич, 6. Військова потуга України — Сушко, 7. Політика а економічні інтереси України — Костарів (Чернявський) 8. Націоналізм а земельна справа — Сціборський, 9. Націоналізм а соціальне питання на Укр[аїні] — Мартинець, 10. Статут і чинність націоналістів — Кожевников [...] Також на Вас має припасти справа поєднання референта по справам військовим. Тут я не є компетентний і зазначаю п[ана] Сушка, щоби тим ніби зробить Вам полекшу»³⁵.

Щоби прискорити підготовку доповідей на Конгрес, 1 травня 1928 р. відповідальним особам надіслано черговий обіжник під № 180/27 з вимогою якнайшвидше надіслати до ПУНу свої пропозиції, а також статuti і «платформи» націоналістичних організацій. Цим же обіжником повідомлялося, що Провід призначив своїх представників в окремих країнах, Д. Андрієвського — у Бельгії, М. Сціборського — в Чехословаччині, І. Ревюка — в Литві. Найближчим часом Провід мав призначити представників у Франції, Люксембургу, Болгарії, Італії, США і Канаді.

Розуміючи, що для майбутньої організації дуже важливо закріпитися в Галичині, Є. Коновалець повідомляв у листі до Д. Андрієвського: «[...] на конференції з краєвими представниками націоналістичного руху дійшли ми вже врешті і до порозуміння і мабуть вже в скорому часі створити теж центр — для краю, який стане експозитурою Проводу»³⁶. Планувалося провести крайовий з'їзд націоналістів, на якому мав, зокрема, виступити Д. Андрієвський з доповіддю на тему націоналістичної ідеології.

Активізація діяльності Проводу, рух у напрямі до об'єднання українських націоналістів викликали реакцію багатьох українських політиків та середовищ (УНР, гетьманці), і зокрема ідеолога українського націоналізму Д. Донцова. У листі до В. Мартинця Д. Андрієвський писав про своє особливе ставлення до Д. Донцова: «Я дуже шаную і особисто люблю Донцова. Ажи він був мені за навчителя в політичній ділянці. Він є нашим духовним батьком і ще на довго зостанеться найбільшим авторитетом. Але я не волів би його

³⁵ Лист Д. Андрієвського до Є. Коновальця від 28 квітня 1928 р. // Архів ОУН.

³⁶ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 6 червня 1928 р. // Там само.

кликати. Бо він цілий нам не до прийняття. Мусим піддати його ідеологією острій критиці. Мусим дещо додати, що перечить його поглядам»³⁷.

Першим знаком відкритого «непорозуміння» стала рецензія В. Мартинця в часописі «Студентський вісник» (№ 9, 1927), в якій він, при загальному позитивному сприйнятті праці Д. Донцова «Націоналізм», висловив окремі критичні зауваження, на що Д. Донцов зреагував, сказати б, перебільшено.

Є. Коновалець писав до Д. Андрієвського, що «Донцов по нашим відомостям починає дуже зближуватись до УНР а зокрема до Андрія Левицького, з різних джерел дістаємо також вістки, що він веде проти нас справді поки що тиху, але досить сильну кампанію»³⁸. Через кілька днів Д. Андрієвський, відповідаючи, сказав про Д. Донцова: «В нашій листованні з ним, що правда не дуже обширним, його нехить до нашого почину дуже виразна. Але він не подає інших мотивів [...] Я так розумію становище Донцова, що у него вислизає ґрунт з під ніг. І тому винне не “Діло” чи “Заграва”, але ми з “Розбудовою” і організаційними заходами. Виходить ніби ми узурпували “винахід” Донцова, власне націоналізм, а його відопхнули. Фактично він сам пропустив слушний момент стати з нами в одну лаву, а нині є дезорієнтований. [...] Гадаю, що ми не повинні давати зброю в руки нашим противникам і творити фронт проти Донцова»³⁹.

Після деяких роздумів Є. Коновалець так висловив свою думку про Д. Донцова та стосунки з ним: «Нині я більш як коли переконаний, що наш шлях не лежить в напрямку вказанім Донцовим — війна проти всіх, відсунення всіх від національної справи, обняття проводу на всіх відтинках національного фронту. Він бо веде лише до розбиття, колотнечі, анархії а зрештою кінчиться безславною загибеллю нас самих (Проводу націоналістів) і занепадом нашого руху. Одна річ відокремитись, а инша піти походом»⁴⁰. Є. Коновалець наголошував, що не можна щоразу починати так, ніби до цього на «національному фронті» ніхто нічого не робив і нікого не було. Сила, на його переконання, якраз у тому, щоб відчувати неперервність процесу і його схильність до самооновлення.

³⁷ Лист Д. Андрієвського до В. Мартинця від 24 липня 1927 р. // Архів ОУН.

³⁸ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 6 червня 1928 р. // Там само.

³⁹ Лист Є. Д. Андрієвського до Коновальця від 9 червня 1928 р. // Там само.

⁴⁰ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 20 липня 1928 р. // Там само.

Щоб якось порозумітися з Д. Донцовим і «нейтралізувати» можливість небезпеку, Є. Коновалець послав на «мирні переговори» з ним Романа Сушка, який мав би запропонувати Д. Донцову виїхати за кордон «для пропаганди української справи», на що «відповів [доктор] Донцов, що він був би згідний виїхати за кордон і займатися пропагандою Української справи, рівночасно однак поставив він услів'я, що в ту його діяльність ніхто не мав би права йому вмішуватись як теж, що перед його виїздом за кордон мусів би він мати забезпечення для себе ще на три роки вперед»⁴¹.

Розуміючи, що сварка з Д. Донцовим піде лише на шкоду націоналістам, особливо під час підготовки до Конгресу, і що участь відомого ідеолога в заході була б дуже корисною, Є. Коновалець звернувся до Д. Андрієвського з проханням залучити Д. Донцова до роботи Конгресу: «[...] прошу звернутися до Донцова, чи не був би він згідний написати на конгрес реферат про “Державний устрій”»⁴².

На лист Д. Андрієвського у справі співпраці з ініціативною групою зі створення єдиної націоналістичної організації та з часописом «Розбудова нації» Д. Донцов відповів досить жорстко: «[...] запросини до співпраці я дістав [...] але дав відмовну відповідь»⁴³. Він вважав, що видавати «Розбудову нації» «немає сенсу», і пропонував підтримати «Літературно-науковий вісник», який він редагував. І далі: «Кажете, що чуєтеся моїми “крівляками”, але я сього покровенства не відчуваю»⁴⁴. В наступному листі, відповідаючи на запитання Д. Андрієвського про його враження від надісланих йому чисел «Розбудови нації», Д. Донцов таким же тоном заявив: «“Розбудовою нації” не захоплююся. Не буду говорити своєї думки про неї: коли похвалю — се буде нещирість, коли зганю — ви не повірите, що говорю щиро»⁴⁵.

На твердження Д. Андрієвського, що між Д. Донцовим і націоналістами Є. Коновальця існує «генетичний» зв'язок, Д. Донцов вибухнув гнівними філіппіками, звинувачуючи всіх — націоналістів, середовище Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), комуністів, — у тому, що вони проти нього і його «Вісника».

⁴¹ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 13 жовтня 1928 р. // Архів ОУН.

⁴² Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 20 жовтня 1928 р. // Там само.

⁴³ Лист Д. Донцова до Д. Андрієвського від 13 грудня 1927 р. // Там само.

⁴⁴ Лист Д. Донцова до Д. Андрієвського від 13 грудня 1927 р. // Там само.

⁴⁵ Лист Д. Донцова до Д. Андрієвського від 17 березня 1928 р. // Там само.

На слова Д. Андрієвського, що ідеологія, на яку спирається сучасний націоналістичний рух, вироблена Д. Донцовим, але на практиці потребує деяких змін, він заявив: «[...] було б смішно коли б я пристав до організації, яка обстригає по своїйому мої думки і хоче в мене вмотивувати, що се “натурально”...»⁴⁶.

Націоналісти поступово ставали все відчутнішою силою, зрозуміли це й українські політики Галичини з боку УНДО, найбільшої тодішньої легальної української партії в Галичині, що постала 1925 р. внаслідок об'єднання кількох дрібніших (до 1935 р. його очолював Дмитро Левицький). Під впливом УНДО перебували більшість громадських, молодіжних, жіночих організацій, а також така популярна газета як «Діло». На виборах до польського парламенту об'єднання вибороло значне число депутатських мандатів. До того ж, чимало провідників УВО були одночасно й членами УНДО (Дмитро Паліїв, Л. Макарушка та ін.), через що стали виникати певні ускладнення. Щоб запобігти протистоянню там, де воно, безсумнівно, не йшло на користь українській справі, Є. Коновалець та члени ПУНу підтримували контакти з лідерами УНДО. В червні 1928 р. Є. Коновалець повідомив Д. Андрієвському, що він отримав «від пана Дмитра Палієва (редактора “Нового часу”) вістку, що 29 серпня б[іжучого] р[оку] приїдуть в Берлін майже всі посли, члени лівого крила УНДО (10 осіб), які визнають Провід Українських Націоналістів і хочуть з ним увійти в тісну співпрацю. Палієв пропонує тому, аби на цей час приїхали в Берлін члени Проводу а зокрема Ви і пан Сціборський в цілі взаємного познайомлення і поінформовання про завдання Проводу»⁴⁷.

Головною темою цієї зустрічі мало стати питання узгодженої дії українських сил у міжнародних справах. Готуючись до неї, Є. Коновалець доручив окремим членам ПУНу виступити з доповідями, про що він сповістив Д. Андрієвського: «[...] найкраще буде, коли Ви, пане інженер, переймете реферат про завдання Проводу Українських Націоналістів внутрі українського народу. Я тоді старав би ся в мому рефераті вияснити точніше, чому ми рішили приступити до створення Проводу і до розбудови єдиної націоналістичної організації, а Сціборський, як політичний референт Проводу переняв

⁴⁶ Лист Д. Донцова до Д. Андрієвського від 29 червня 1928 р. // Архів ОУН.

⁴⁷ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 20 червня 1928 р. // Там само.

би реферат про “Завдання Проводу в міжнародній політиці і плян діяльності його на міжнародній арені”. Врешті хотів би я ще в окремому рефераті предложити плян фінансування нашого почину та взагалі нашої діяльності»⁴⁸.

Перебіг зустрічі описав В. Мартинець у знаній праці «Від У.В.О до О.У.Н. Спогади й матеріали до передісторії та історії Українського організованого націоналізму»; він розповів, що УНДО відчуло появу політичного конкурента і в досить ультимативній формі заявило, що коли націоналісти підуть на створення власної політичної сили, то УНДО з цим не змириться і їхні шляхи розійдуться. Але слів В. Мартинця не підтверджує оригінальний протокол наради ПУНу. Наведімо його основну частину:

«Становище до УНДО задеклароване на спільному засіданню з послами 27.VIII.1928.

1) Провід не може зречися права і обов'язку ставити власну організацію на всіх укр[аїнських] землях.

2) Форму і схему тої організації не можемо сьогодні подати. Ця справа буде вирішеною в недалекій будучности, не пізніше Конгресу Укр[аїнських] Націоналістів.

3) Сьогодні можемо сказати, що ця організація не буде партією.

4) Вона буде мати революційно-національний характер.

5) Не буде захоплювати влади на укр[аїнських] територіях, доки там є займанщицька влада.

6) УНДО вважаємо єдиною під сучасний момент національною партією на Зах[ідних] Землях, тому нема у нас тенденцій його розвалювати.

7) Застерігаємо собі право критики УНДО, задержуємо супроти нього на краєвому ґрунті прихильний неутралітет, а навіть в деяких випадках, що будуть мати значення для підготовки визвольного руху, можемо вповні поперти УНДО.

8) Заявляємося за співпрацю з УНДО на міжнародному полі. Відносно форм і метод цієї праці обговориться окремо.

Обі сторони рішили визначити по 2 людей для порозуміння, сталого контакту і намічення пляну співпраці на міжнародному полі.

Провід визначив для зв'язку з УНДО п[ана] Палієва»⁴⁹.

⁴⁸ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 14 серпня 1928 р. // Архів ОУН.

⁴⁹ Рішення З'їзду Проводу Українських Націоналістів в дні 25.VIII – 1.IX.1928 р. // Архів ОУН. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 36. – Арк. 7–8.

Користуючись нагодою, Провід організував додаткове засідання, на якому, розвиваючи тему, розглядали питання стосунків з іншими політичними середовищами. У протоколі засідання зафіксовано основний зміст дискусії. Так, М. Сціборський заявив, що середовище унерівців є шкідливим і вважав, що з ним потрібно боротися. Натомість Д. Андрієвський висловлювався поміркованіше, він вважав, «що все, що роблять українці, мусить бути нами взято на увагу і праця всіх українців мусить бути нами координована»⁵⁰. Коли мова зайшла про події в УСРР, то він зазначав з приводу так званої більшовицької політики українізації, «що під большевиками не можна зреволюціонувати нарід, зате під Польщею можна, коли В[елика] Україна поступає вперед, здобуває щораз то нові позиції, то це впливає революціонізуючо на Зах[ідну] Україну, котра тим самим засилюється»⁵¹.

Протокол фіксує характерні думки Є. Коновальця стосовно процесів в УСРР: «На В[еликій] Україні йде процес усамостійнення — там український елемент є в офенсиві. Не можна спиняти того процесу. За кілька літ той елемент буде ще сильніший». Він уважав, що колись «націоналісти дійдуть до порозуміння, вправді не з большевиками, але з радянським урядом»⁵².

Завершив Є. Коновалець свій виступ дуже промовисто, словами дійсно мудрого провідника: «На В[еликій] Україні твориться провідна верства і не ми, але вона буде рішати судьбу України. Не вільно нам поповнювати промахів УНР і Петрушевича, які думали творити все зі закордону. Ми тут є чинником підпомагаючим»⁵³.

Досить швидко надійшла реакція Д. Донцова на зустріч Проводу з групою УНДО, він назвав ПУН «галицько-ундівською комбінацією»⁵⁴.

Тим часом рухалася справа з Конгресом. Відповідальність за доповіді і доповідачів на ньому було покладено на Д. Андрієвського, він вів у цій справі жваве листування і переговори з конкретними особами, надсилав свої пропозиції і міркування Голові ПУНу.

⁵⁰ *Витяг з протоколу засідання Проводу Українських Націоналістів 30 серпня 1928 р. // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 36. — Арк. 1.*

⁵¹ *Витяг з протоколу засідання Проводу Українських Націоналістів 30 серпня 1928 р. // Там само. — Арк. 2.*

⁵² *Там само. — Арк. 4.*

⁵³ *Там само.*

⁵⁴ *Лист В. Мартинця до Д. Андрієвського від 18 серпня 1928 р. // Архів ОУН.*

Восени 1928 р. попередньо було визначено нову дату проведення Конгресу Українських Націоналістів — грудень 1928 р. — і опрацьовано «регулярин» заходу, який передбачав проведення пленарних засідань і засідань комісій Конгресу. Всіх учасників було поділено на дві групи — члени і гості Конгресу; останні мали право дорадчого голосу.

Тоді ж було укладено перший список можливих учасників загальним числом близько 40 осіб, це: «Коновалець (Берлін), Андрієвський (Брюссель), Сціборський (Подєбради), Мартинець (Берлін), Кожевників (Берлін). *Галичина*: Целевич, Паліїв, Рудницька, Кравців, Сушко, Боднарівч, Донцов, Ленкавський, Кедрин (преса). *Закарпаття*: Бачинський, Юськів. *Прага й Подєбради*: Вассиян, Бойдуник, Бойків, Бабій, Демчук, Костарів, Гарасимович, Руденко, Загривний, Чернявський. Заступники організації націоналістів з *Пшівбразу, Берна й Ліберця. З Америки*: Галан, Мишуга, Лисюк. Антоненко (Франція), Лашкевич (Данціг), Онацький (Італія), Чуб (Люксембург), Калкожний (Югославія), Кузеля (Румунія), Бартович (Литва). *Заступники з Волині з Буковини, з Бесарабії, з Кубані, з Австрії*»⁵⁵.

Проект програми Конгресу передбачав таких доповідачів і теми їхніх виступів: Є. Коновалець — звіт з діяльності Проводу та «Сучасне положення українського народу», Д. Андрієвський — «Український Націоналізм», Сціборський — «Економічні інтереси України», Зенон Пеленський — «Зовнішня політика України», О. Боднарівч — «Справа культури і релігії», В. Мартинець — «Соціальний проблем на Україні», Роман Сушко — «Військова справа», П. Кожевників — «Організація Українських Націоналістів».

Визначено було і кандидатів на голову президії Конгресу і його заступників, секретарів та голів і секретарів комісій. Отож, головою Конгресу мав бути Євген Онацький, а заступниками Д. Паліїв та М. Сціборський. Секретарі Конгресу — В. Мартинець, О. Боднарівч, Гарасимович. Голови і секретарі комісій: ідеологічної — Д. Андрієвський і Степан Ленкавський, економічно-соціальної — М. Сціборський і Осип Бойдуник, політично-військової — Є. Коновалець і Антонечко, організаційної — П. Кожевників і Б. Кравців.

Уже на грудень 1928 р. Д. Андрієвський запропонував дещо змінений список доповідачів і тем їхніх виступів: «Сучасне положення Українського Народу і почин Проводу» — Є. Коновалець;

⁵⁵ *Програма конгресу // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 43. — Арк. 3.*

«Український Націоналізм» — Д. Андрієвський; «Культура і релігія» — О. Боднарівич «або хтось інший з краю»; «Державний устрій» — «доси мені не вдалося напитати референта і я подумую взятись сам до праці»; «Зовнішня політика» — «казав би доручити сей реферат п[анові] Пеленському»; «Економічна політика» — «важний реферат для якого не маю відповідної особи»; «Земельна справа» — М. Сціборський; «Суспільний лад» — В. Мартинець; «Військова справа» — Є. Коновалець; «Статут Організації Українських Націоналістів» — Л. Костарів; «Форми діяльності Організації Українських Націоналістів» — П. Кожевників⁵⁶.

Д. Андрієвський, з огляду на взяті зобов'язання, підготував доповідь про устрій майбутньої української держави (датована 8 грудня 1928). Це досить велика праця на 31 аркуш. Початково проблема державного устрою не була винесена в окрему доповідь, тому Д. Андрієвський висунув таку пропозицію, на що отримав узгодження з Є. Коновальцем схвалення від секретаря ПУНу, бо «проблема держ[авного] устрою досі не була порушувана націоналізмом»⁵⁷. В. Мартинець зазначав, що до Проводу звернувся «один з гетьманців» з пропозицією підготувати реферат на цю тему й виступити з ним на Конгресі, це був Р. Ковалів з Женеви. «Виринула тут рівно ж справа Донцова; він надавався би до написання такого реферату, та, що з того, коли він уперта штука. Чи ви писали до нього у тій справі?»⁵⁸. В. Мартинець просив Д. Андрієвського, щоб той, пишучи Д. Донцову, переконав його не «вести планову пропаганду проти нас не тільки на сторінках ЛНВ, але і своїми листами, що їх розсилає на всі кінці світа! Він може загнатися так далеко, що потім не буде йому повороту до нас»⁵⁹.

З огляду на важливість доповіді Д. Андрієвського «Державний устрій», зупинимось на ній докладніше, щоби краще зрозуміти позицію автора*.

Д. Андрієвський визначає, що «головною підвалиною державного устрою для націоналістів має бути суверенність нації», а «першою

і головною умовою виявлення суверенної волі нації є влада, яку громада виділяє з себе в порядку державно-політичного самоздійснення, тим виконуючи певні конкретні функції суспільного органу». Саме «проблем влади заслуговує на повну нашу увагу, понеже в ній полягає розв'язка питання “бути чи не бути” Українській Державі і тим самим і Українській Нації. Нам не бракує жадних об'єктивних даних для державного життя, як не бракувало їх і в минулому. Але нашій нації бракувало суб'єктивного психологічного чинника, який стихійне змагання до самостійного буття і чину переводить в політичні акції організації влади». Далі, аналізуючи процеси, які відбуваються в світовій політиці, він пише: «Одного постерігання сучасної політичної практики чи не досить, щоби прийти до висновку, що з природи річі провід мусить бути одноособовий а не колективний...»

Але на нашу думку було би вельми ризиковано спирати владу Вождя Нації на підвалинах легітимізму і традиціях монархізму які у нас такі спірні, такі поплутані, майже неіснуючі». Проте «обставини нашого національного життя владно вимагають від нас рішення оснований на волевнім акті, на вільнім виборі, на свідомім покерованні суспільним інстинктом». Тому що «не раз і не два в історії періоди упадку чи звироднення демократизму кінчались одноособовою диктатурою чи диктатурою груп (цезаризм, наполеонизм, большевізм, фашизм)», а парламентаризм в існуючій формі, що прикривається поняттям демократії, призвів до того, що політичний «розгардіяш доходить свого вершка і було би просто божевіллям нам Українцям, не маючим найменшого політичного вишколу і дисципліни, запроваджувати у себе ті ризиковані корні державного життя, з якими не дали собі ради народи за нас старіші і культурніші». Тому, робить висновок Д. Андрієвський, «з огляду на все вищесказане ми гадаємо, що і на новітній Самостійній Українській Державі, серед сучасних обставин було би найбільш вказаним припоручити верховний провід одній особі, Гетьманові. Гетьман мав би вибиратись із числа гідних, заслужених осіб певного кола управлених і найвладивіших представників різних верств Української Нації, осібним Національним Зібранням. [...] необмежена на початку диктаторська влада Гетьмана з бігом часу в міру вироблення певних традицій була врівноважена конституційним правопорядком і участю ширших верств в державному будівництві».

⁵⁶ Уваги щодо підготовки Конгресу Українських Націоналістів // Архів ОУН. — Ф.1. — Оп. 1. — Спр. 43. — Арк. 5–9.

⁵⁷ Лист В. Мартинця до Д. Андрієвського від 26 жовтня 1928 р. // Архів ОУН.

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Лист В. Мартинця до Д. Андрієвського від 26 жовтня 1928 р. // Архів ОУН.

* Усі цитати подано за одним джерелом, тому покликання вказано лише один раз.

Характерним і цілком зрозумілим є твердження автора, що «виразником державної ідеології провідної верстви буде завжди окрема група чи партія, що вилонює з ґрунту, опрацьовує і голосить гасла властиві провідній верстві. Такою групою в нас може стати Організація Українських Націоналістів».

Актуально звучить наступна думка: «Груба, насильницька, асіміляційна політика держави супроти етнічно неукраїнських елементів мусить бути виключена, але в процесі спільного державного життя має витворитись одна національна свідомість на основі державної єдності і спільності історичної місії. Річ ясна що ані федералізм, ані пошановання місцевих осібностей не виключає стислого політичного і адміністративного централізму, при якому державна влада має приступ і контроль в цих ділянках культурного, суспільного і політичного життя складових країн».

Чіткі застереження висловлює Д. Андрієвський стосовно контролю й обмеження влади: «Всяка влада змагає до поширення, а зробившись необмеженою вона стає небезпечною для громади і особи. Європейські народи знайшли вихід із цієї життєвої суперечности, поставивши на сторожі суспільного життя закон, право».

Поміркованість і критичне ставлення до еміграційного політикуму бачимо у наступному твердженні: «Перебуваючи тут за кордоном, або ще не здобувши широкого терену в краю мусимо дуже уважати, аби наши заходи в справі встановлення певного устрою не розминулись зі змаганнями краю».

Завершується текст доповіді думкою, що після організації державного життя під проводом моноосібного і монопартійного керівництва «прийде черга на усталення і затвердження конституції Української Держави через Національне Зібрання. Гетьман в порозумінню з Генеральною Радою має скликати Зібрання на основі представництва всіх верств нації в ідеології українського націоналізму. Національне Зібрання матиме на підставі проробленого державного досвіду остаточно означить форму політичного устрою і суспільного ладу, як рівно обсяг влади Гетьмана. Вона ж обере заступника цьому останньому на випадок його смерті. Після закнення Національного Зібрання, мають зложитися представничі палати, якими будуть Державний Соїм і Рада»⁶⁰.

⁶⁰ Андрієвський Д. Державний устрій // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 43. — Арк. 12–43.

Свою доповідь Д. Андрієвський подав до Проводу для ознайомлення. Член ПУНу В. Мартинець, опрацювавши її, виклав зауваження у формі листа до Д. Андрієвського. Найперше він звернув увагу на своєрідну «містичність» трактування влади; критично поставився рецензент до аргументації автора щодо «одноосібності» влади. В. Мартинець зауважив, «що коли я всі проблеми розв'язую з погляду національної сили, то Ви, всі проблеми розв'язуєте з становища найбільш доцільного вияву волі нації». Не погоджується рецензент з «нападками» автора на демократію, вважаючи, що досвід демократії, позитивний чи негативний, треба розглядати з точки зору української рації.

Д. Андрієвський критику В. Мартинця сприйняв, сказати б, неохоче, — він, зокрема, на звинувачення у ретроградності відповів, що «є скоріше реакціонером. Але тим реакціонером, що ладен прийняти висліди большевизму і нізащо не погодитися на перечеркнення того глибокого соціального і політичного здвигу, що стався в укр[аїнському] народі. [...] Маю вражіння, що Ви зостаєтесь в полоні, під гіпнозом слів: поступовість, демократія, революційність», — і пояснив, що його ідея «Гетьмана се цілковито відповідає ідеї Диктатора, Укр[аїнського] Мусолінія, а ви її злякались»⁶¹.

До кінця вересня — початку жовтня було підготовлено більш-менш узгоджені проекти кількох документів Конгресу. Зокрема, програму, список доповідей і «регулямін». Ці документи, після редакційного опрацювання, яке зробив секретар ПУНу В. Мартинець, було розіслано членам ПУНу і додатково деяким особам.

Важливого значення, крім підготовки доповідей, надавали розробленню «регулямину». На ньому особливо наголошував В. Мартинець, надсилаючи документи Д. Андрієвському. Той, ознайомившись з «регуляміном», відповів, «що регулямін мені видається цілком добрим, ваші побоювання після мене не є оправдані»⁶².

Не бракувало дискусій з приводу назви майбутньої організації та її структури. Пропонували, зокрема, такі назви: Ліга лицарів розбудови нації, Українське національне лицарське братство Святого Юра, Організація націонал-державників.

М. Сціборський розробив схему майбутньої націоналістичної організації під назвою Організація Українських Націоналістів.

⁶¹ Лист Д. Андрієвського до В. Мартинця від 5 жовтня 1928 р. // Архів ОУН.

⁶² Там само.

Графічна схема структури з поясненнями була передана до ПУНу. «В засаду схеми приймається ідея однієї націоналістичної організації, побудованої на ідеї монархічного централізму в верхах і децентралізацією на місцях, діяльність якої має бути пристосована до різних умов праці на місцях на різних теренах, зокрема на окупованих землях»⁶³.

Позитивно сприйняв пропозицію голова секретаріату В. Мартинець, він писав до Д. Андрієвського: «[...] схема яку розробив Сціборський являється, що так скажу, продуктом наших нарад на засіданнях Проводу. Уважаю, що вона дуже підходяща і не прийдеться багато коректив вносити»⁶⁴. (Див. рисунок.)

Не сприймав В. Мартинець назви організації, що її запропонував Д. Андрієвський, — Ліга, і покликався на думку члена ПУНу П. Кожевникова, який «вважає назву “ліга” за нещасливу», а голова ПУНу Є. Коновалець «нещасливим» вважав поняття «присяжні члени». Тому В. Мартинець просив Д. Андрієвського «застановитися над тим всім. Може прийде Вам якась щасливіша назва, щоб відповідала б вповні характеру “Ліги” і не вводила розуміння, що ходить тут о зовсім іншу організацію, а тільки що ходить тут о вищий ступень тої самої організації»⁶⁵.

Поступово приготування до Конгресу завершувалися. Нарешті, подолавши усі перешкоди, делегати зібрались у Відні і 28 січня 1929 р. розпочали перше засідання; 3 лютого Конгрес успішно завершили, — відтак почала існувати Організація Українських Націоналістів, на яку чекали великі справи, великі здобутки і одночасно великі випробування.

Отож, пройшовши період ідеологічного та організаційного становлення, український націоналістичний рух, оформлений в Організацію Українських Націоналістів, надовго став вирішальним чинником українського державницького руху.

⁶³ Мартинець В. Пояснююча записка до схеми Організації Українських націоналістів // Архів ОУН. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 40. — Арк. 1.

⁶⁴ Лист В. Мартинця до Д. Андрієвського від 16 вересня 1928 р. // Архів ОУН.

⁶⁵ Там само.

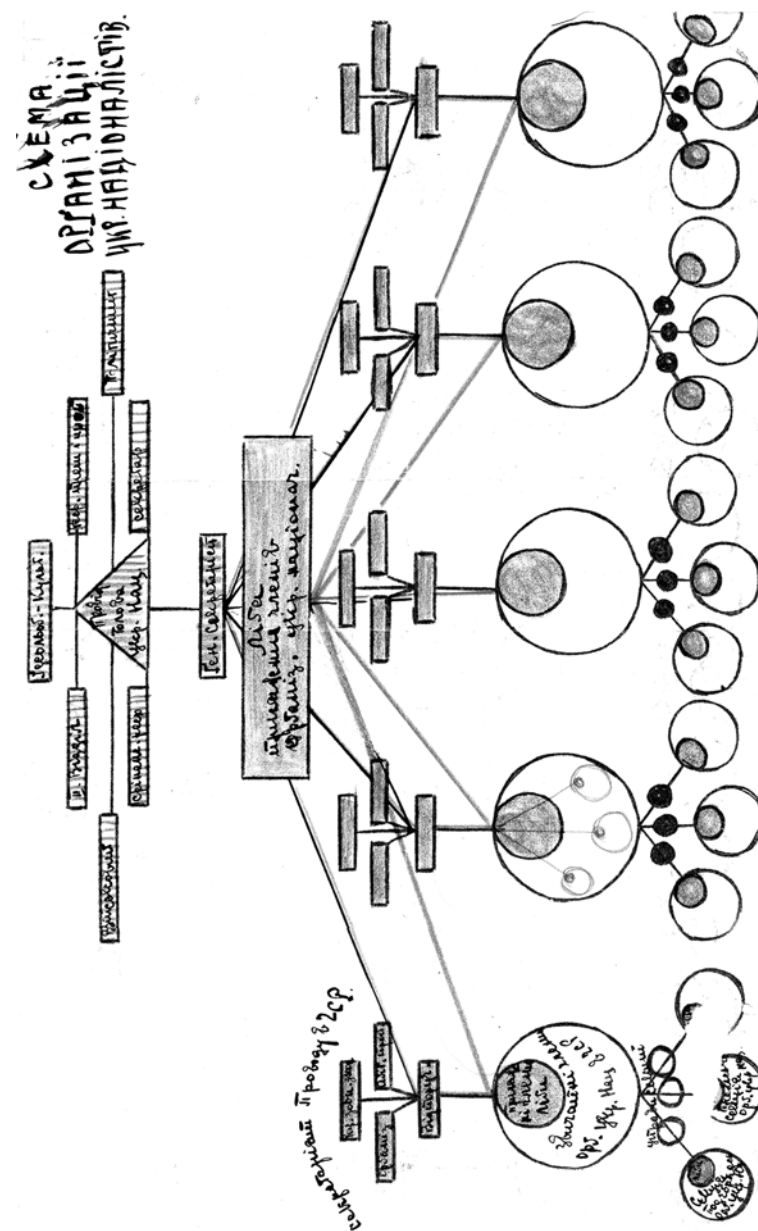

Схема структури ОУН (автор — М. Сціборський)